

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20.051.150
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору психологічних наук, доценту,
професору кафедри загальної психології
Міщисі Ларисі Петрівні
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, асистента кафедри психології розвитку
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Опанасюк Ірини Василівни

на дисертаційну роботу **Крикун Лілії Вікторівни**

**«Психолого-педагогічні умови формування емоційної компетентності
соціальних педагогів»**

подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та
поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Крикун Лілії Вікторівни присвячене надзвичайно актуальній проблематиці, яка перебуває на перетині сучасних викликів психологічної, психолого-педагогічної теорії та соціально-педагогічної практики, а саме формуванню емоційної компетентності як інтегрального особистісного ресурсу соціального педагога в умовах соціальної напруги, кризових впливів та трансформаційних процесів у сфері освіти.

Актуальність роботи визначається також необхідністю оновлення й адаптації наявних психологічних концепцій та підходів до роботи з соціальними педагогами, які належать до представників допомагаючих

професій. Повномасштабна агресія Росії спричинила травматизацію дітей і сімей, різке зростання педагогічного й емоційного навантаження на соціальних педагогів та ризик професійного вигорання. Державний стандарт базової середньої освіти та Закон України «Про освіту» вимагають від педагогічних працівників, соціальних педагогів в тому числі, високого рівня емоційного інтелекту для створення безпечного освітнього середовища й розвитку учнів. Глобальні тенденції у сфері освіти, працевлаштування та професійного розвитку, говорять про ріст уваги до розвитку «м'яких навичок» (soft skills). Серед них емоційна компетентність посідає провідне місце як передумова ефективної взаємодії, адаптивності, креативності та стресостійкості в умовах швидкозмінного соціального середовища.

Емоційна компетентність як інтегральна характеристика фахівця є необхідною передумовою для ефективного спілкування, вирішення конфліктів, попередження професійного вигорання. В умовах тривалих соціальних потрясінь, коли на соціальних педагогів покладається виконання підтримувальних і стабілізуючих функцій у шкільному середовищі, здатність до емоційного самоменеджменту, розуміння й регуляції емоцій, розвитку емпатії стає не просто важливою, а критичною. Отже, актуальність теми дисертації обґрунтована як з позиції глобальної, загальнодержавної потреби, так і з урахуванням індивідуальних викликів, з якими стикаються практики щоденно.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Робота виконана відповідно до планів наукової діяльності кафедри соціальної психології, в рамках тематики, що відповідає пріоритетним напрямкам розвитку психологічної науки. Результати дослідження були апробовані в системі післядипломної педагогічної освіти (довідка №01/305 від 16.06.2025 р.) та в навчальному процесі в межах підготовки студентів-психологів. Програми оптимізації емоційної компетентності інтегрована у наукові теми, пов'язані з професійною стресостійкістю, емоційною регуляцією, а також розвитком життєстійкості працівників допомагаючих

професій. Використані підходи відповідають положенням концептуального оновлення підготовки педагогічних кадрів відповідно до державних освітніх стандартів. Дисертація органічно поєднує теоретичні завдання розвитку психологічної науки з практичними запитами сучасної освітньої політики, що передбачає підвищення емоційної культури педагогічних працівників.

Найбільш вагомі результати, отримані в дисертаційному дослідженні. У науковій роботі здійснено цілісний теоретико-методологічний аналіз феномену емоційної компетентності, що дозволило уточнити її змістове наповнення, функціональну структуру, основні детермінанти та механізми формування у представників допомагаючих професій. У роботі використано концептуальні підходи, які описують емоційну компетентність як багатокomпонентне психічне утворення, що поєднує емоційне пізнання, експресію, регуляцію, емпатію, саморефлексію. Проведено діагностику рівня емоційної компетентності соціальних педагогів у кризовому соціальному контексті, яка включає дані трьох вимірів (пілотажного, лонгітюдного та експериментального), що надало змогу простежити динаміку розвитку емоційної компетентності у часі.

У межах дисертації уточнено взаємозв'язки між емоційною компетентністю, емоційним інтелектом, резильєнтністю, життєстійкістю та професійною ефективністю соціального педагога. Результати дослідження лягли в основу авторської Схеми взаємовпливу емоційної компетентності та емоційного інтелекту, що реалізується у тренінговому форматі й передбачає інтеграцію когнітивно-емоційних і поведінкових складових.

Експериментально підтверджено ефективність авторської тренінгової Програми оптимізації емоційної компетентності, у якій продемонстровано статистично значущий приріст в усіх досліджуваних параметрах емоційної компетентності після реалізації програми.

Запропоновано оригінальну Модель компонентів емоційної компетентності. Встановлено наявність стійких кореляцій між рівнем емоційної компетентності та психоемоційним станом педагогів.

Підхід авторки ґрунтується на поєднанні принципів особистісно орієнтованого, компетентнісного, системного, аксіологічного та діяльнісного підходів, що забезпечує інтегративність дослідження та дозволяє обґрунтувати доцільність використання тренінгових програм як психолого-педагогічного інструментарію розвитку емоційної компетентності.

Наукова новизна. Дисертаційна робота має виражений інноваційний характер. У ній уперше узагальнено та синтезовано сучасні наукові підходи до розуміння емоційної компетентності в умовах трансформацій суспільства; подано авторське визначення емоційної компетентності як інтегративної особистісної здатності до ефективного управління емоціями для досягнення життєвих і професійних цілей; створено авторську технологію «Програма саморозвитку емоційної компетентності», з ключовими психотерапевтичними інтервенціями та опорою на авторську Схему взаємовпливу емоційного інтелекту та емоційної компетентності з використанням авторської схеми «Саморозвиток життєвих ресурсів»; виявлено якісні та кількісні зміни в емоційному реагуванні педагогів після участі у тренінговій програмі; запропоновано Модель компонентів емоційної компетентності соціальних педагогів на трьох рівнях глибини: від базових реакцій до екзистенційного осмислення емоційних переживань; доведено взаємозв'язок між емоційною компетентністю і здатністю до адаптації, що відкриває нові горизонти у дослідженнях професійної стійкості соціальних педагогів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Результати дослідження становлять вагомий внесок у розвиток практичної психології, педагогіки, соціальної роботи. Практичне значення підтверджується розробкою готової до впровадження Програми, адаптованої до умов воєнного часу. Програма реалізується за такою схемою: діагностичне дослідження, для визначення вихідного рівня емоційної компетентності; тренінг розвитку ключових компонентів емоційної компетентності, який включає психоедукацію, інтерактивну роботу та психотерапевтичні техніки (2 дні по 4 год.); щоденник розвитку емоційної компетентності, що включає

саморефлексію та застосування навичок на практиці (30 днів); супервізія 1, через місяць, для групової рефлексії та аналізу труднощів; щоденник – ще 30 днів для подальшого самоспостереження; супервізія 2 через 2 місяці для оцінки змін, обміну досвідом; постекспериментальна діагностика для оцінки змін за параметрами емоційної компетентності.

Щоденник емоційного благополуччя є ключовим інструментом, що сприяє щоденному самоспостереженню, розвитку усвідомленості, формуванню нових стратегій емоційної регуляції. Він включає розділи про емоційний стан на початку дня, події, що викликали емоції, застосовані стратегії управління, оцінку ефективності реакції, позитивні копінг-стратегії, практику вдячності та плани на наступний день. Такий підхід сприяє стійким позитивним змінам у професійній та особистій сферах.

Науково-практична значущість дисертації також визначається її потенціалом стати основою для створення системи підтримки фахівців у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, волонтерської діяльності. Представлена програма може бути інтегрована в систему супервізій, профілактичної роботи з педагогами та освітянами, що працюють з травматизованими групами дітей та дорослих. Вона має потенціал адаптації для різних форматів, як офлайн, онлайн, так і змішаного навчання, а також для різного вікового і професійного складу аудиторії. Сприяє не лише зміцненню психологічного благополуччя фахівців, але й підвищують ефективність їхньої допомоги вразливим групам населення.

Результати дослідження вже частково впроваджено в навчальний процес у закладі вищої освіти, у підготовку майбутніх психологів, з перспективою впровадження в навчальний процес соціальних педагогів. Можуть бути використані як платформа для подальших розробок, формування тренінгових курсів, консультативної підтримки в контексті війни та повоєнної адаптації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. У дисертаційному дослідженні забезпечено високий ступінь обґрунтованості викладених наукових положень, висновків і рекомендацій. Це

забезпечено цілісним поєднанням теоретичного аналізу, емпіричних спостережень, а також впровадженням і перевіркою авторських розробок у практичній діяльності соціальних педагогів. Наукові положення спираються на сучасні міждисциплінарні підходи в психології емоцій, педагогіці, теорії професійного розвитку та психотерапії. Висновки мають логічний зв'язок із поставленими завданнями та підтверджені даними трьохетапного емпіричного дослідження, що включає пілотажну, констатувальну й формувальну стадії.

Висновки та рекомендації отримали підтвердження в результатах кількісного та якісного аналізу, включаючи кореляційне та порівняльне статистичне опрацювання даних, що свідчить про їх достовірність та валідність. Практична ефективність рекомендацій обґрунтована успішною апробацією Програми оптимізації емоційної компетентності, яка продемонструвала позитивну динаміку розвитку емоційної сфери учасників. Застосовані психодіагностичні методики, узгоджені з сучасними стандартами дослідницької практики, підтверджують наукову надійність отриманих результатів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Як і кожне ґрунтовне наукове дослідження, представлена дисертаційна робота, незважаючи на її високу теоретичну і практичну цінність, містить окремі дискусійні аспекти та положення, які потребують подальшого уточнення або розширення в межах наступних дослідницьких ініціатив.

1. У дисертації глибоко і системно представлено інтегративний підхід до формування емоційної компетентності, який поєднує особистісно орієнтований, компетентнісний, аксіологічний, системний і діяльнісний підходи. Проте варто зауважити, що вплив зовнішніх соціокультурних, економічних та інституційних чинників, зокрема особливості професійного середовища, рівень суспільної підтримки професії соціального педагога, культурні уявлення про емоційність, залишився менш деталізованим. Тому оцінка впливу зовнішніх чинників на формування емоційної компетентності,

в частині залучення перелічених параметрів могло б надати дослідженню більш широку екологічну валідність.

2. Усі етапи емпіричного дослідження проводилися на вибірці соціальних педагогів Івано-Франківської області, що свідчить про географічну обмеженість вибірки. Така локалізація обмежує можливість узагальнення результатів на соціальних педагогів інших регіонів України, які можуть суттєво відрізнятися за соціальними, економічними та професійними характеристиками. У подальших дослідженнях доцільним є розширення вибірки до міжрегіонального або загальнонаціонального рівня, що сприятиме зростанню репрезентативності й узагальнюваності отриманих результатів.

3. У дослідженні обґрунтовано й ефективно реалізовано низку умов формування емоційної компетентності, однак поза межами аналізу залишилися деякі потенційно важливі аспекти, наприклад, вплив дитячого, кризового або травматичного досвіду, а також специфіка попередньої професійної підготовки фахівців. Урахування цих чинників у перспективі могло б поглибити розуміння варіативності процесу розвитку емоційної компетентності в умовах особистісної та професійної історії окремо взятого соціального педагога.

Наведені дискусійні положення не знижують наукової значущості дослідження, а навпаки окреслюють напрями для подальших наукових розвідок у межах проблеми формування емоційної компетентності в системі професійної діяльності та підготовки не тільки соціальних педагогів, а й інших представників допомагаючих професій. Результати дослідження відкривають перспективи подальших наукових пошуків у напрямі розвитку емоційної компетентності в умовах соціальної нестабільності.

Висновок про відповідність дисертації вимогам. Дисертація Крикун Лілії Вікторівни «Психолого-педагогічні умови формування емоційної компетентності соціальних педагогів» подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, зі спеціальності 053 Психологія є самостійною та завершеною науково-дослідною роботою, яка

відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022р. № 44 (зі змінами), а її авторка Крикун Лілія Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук,
асистент кафедри психології розвитку

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Ірина ОПАНАСЮК